

***Epistemologia estetyczna – perspektywa metodologiczna
badań opartych na sztuce w obszarze arteterapii***
***An Aesthetic Epistemology – Methodological Perspective
of Arts-Based Research in the Field of Arts Therapy***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The purpose of this article is to indicate the epistemological methodological perspective Arts-Based Research (ABR) applied in arts therapy.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem focuses on the question of what are the foundations of knowledge in arts-based research projects applied in arts therapy? The explanations are based on the theory of analysis using specialized literature on the subject.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: Arts-Based Research is characterised by methodological hybridisation and aesthetic epistemology, which assumes sensory-embodied, emotional and relational cognition. The key theory for this epistemology is the concept of translation and the model of the Expressive Therapies Continuum (ETC).

RESEARCH RESULTS: The conclusion drawn from the considerations assumes that the intersubjective research perspective leads to understanding the inner self of the person expressed through idiomatic artistic expression and discovering what is not accessible by other methods. This allows to formulate the final conclusion that synergistic research practices combining art and science enable a deeper understanding of human nature, facilitate positive changes and therapeutic transformation, contribute to the development of arts therapy, deepen social phenomena, and expand the possibilities of scientific knowledge to include aspects of human experience that go beyond logical reasoning and verbal expression.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS, AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The identification of the most significant assumptions of aesthetic epistemology does not exhaust the topic and requires further research. The study presented in this article expands the methodological perspective for both art therapy students and professionals, not only locally but also globally.

→ **KEYWORDS:** **ARTS-BASED RESEARCH (ABR), AESTHETIC EPISTEMOLOGY, CONCEPT OF TRANSLATION, EXPRESSIVE THERAPIES CONTINUUM, IDIOMATIC ARTISTIC EXPRESSION**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest wskazanie epistemologicznej perspektywy metodologicznej badań opartych na sztuce (ABR) stosowanych w arteterapii.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem badawczy skoncentrowany jest wokół pytania: jakie są podstawy poznania w projektach badawczych opartych na sztuce stosowanych w arteterapii? Wyjaśnienia dokonane są na podstawie teorii analizy opartej na specjalistycznej literaturze przedmiotu.

PROCES WYWODU: Badania oparte na sztuce cechuje hybrydyzacja metodologiczna oraz epistemologia estetyczna, która zakłada poznanie drogą sensoryczno-ucieleśnioną, emocjonalną i relacyjną. Kluczową teorią dla tej epistemologii jest koncepcja translacji oraz model *continuum* terapii kreatywnych (ETC).

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Wnioskiem z przeprowadzonych rozważań jest stwierdzenie, że intersubiektywna perspektywa badawcza prowadzi do rozumienia wnętrza osoby wyrażonego idiomatyczną ekspresją artystyczną oraz odkrycia tego, co nie jest dostępne innymi metodami. Pozwala to na wyciągnięcie wniosku końcowego, że synergiczne praktyki badawcze, łącząc sztukę i naukę, umożliwiają głębsze rozumienie natury człowieka, ułatwiają pozytywne zmiany i terapeutyczną transformację, przyczyniają się do rozwoju arteterapii, pogłębiają zjawiska społeczne oraz poszerzają możliwości poznania ściśle naukowego o aspekty doświadczenia człowieka wykraczające poza logiczne rozumowanie oraz werbalne wyrażanie.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Wyłonienie najistotniejszych założeń epistemologii estetycznej nie wyczerpuje tematu i wymaga dalszych badań. Opracowanie w ramach artykułu poszerza perspektywę metodologiczną zarówno dla studentów arteterapii, jak również dla profesjonalistów o zasięgu nie tylko lokalnym, ale również światowym.

→ **SŁOWA KLUCZE:** **BADANIA OPARTE NA SZTUCE (ABR), EPISTEMOLOGIA ESTETYCZNA, KONCEPCJA TRANSLACJI, CONTINUUM TERAPII KREATYWNYCH, IDIOMATYCZNA EKSPRESJA ARTYSTYCZNA**

Wprowadzenie

Badania oparte na sztuce (*Arts-Based Research*, ABR) stanowią dynamicznie rozwijające się podejście metodologiczne, znajdujące zastosowanie zarówno w badaniach społecznych, jak i w arteterapii. Łącząc świat nauki i sztuki, tworzą przestrzeń metodologicznej hybrydyzacji (Leavy, 2018b). Jako interdyscyplinarne podejście łączące praktyki artystyczne z naukowym poznaniem ABR wyłaniają się z potrzeby przezwyciężenia tzw. „kryzysu reprezentacji” związanego z trudnościami z uchwyceniem i wyrażeniem doświadczeń źródłowych w ramach tradycyjnej formy dyskursu naukowego. Przekraczając ograniczenia kanonicznej formy wypowiedzi, jaką jest tekst, badania te akcentują performatywność, estetykę oraz sensoryczność jako pełnoprawne sposoby generowania wiedzy (Denzin i Lincoln, 2009; Bryda i Martini, 2016).

Kluczowe cechy konstytutywne podejścia badawczego w ABR to idiomatyczność, synergetyczność oraz emergencja. Kryterium idiomatyczności odnosi się do rozumienia i używania idiomów właściwych dla poszczególnych dziedzin artystycznych w odniesieniu do danych sensorycznych i form reprezentacji oraz podczas tłumaczenia/translacji jednego idiomu artystycznego na inny. Kryterium synergetyczności zakłada przyglądanie się jakości synergii między sztuką a nauką, a kryterium emergencji dotyczy zrozumienia stosowności wykorzystania mediów artystycznych w celu pogłębienia zjawisk społecznych (Kubinowski, 2013).

W literaturze funkcjonują liczne określenia opisujące różne sposoby integracji sztuki z procesem badawczym, takie jak: „badania artystyczne” (*artistic inquiry*), „inspirowane sztuką” (*arts-informed*), czy „artystycznie skonstruowane badania” (*artistically crafted enquiry*). Najszerzą akceptację zyskał jednak termin „badania oparte na sztuce” (ABR), ponieważ w inkluzywny sposób odnosi się do rozmaitych sposobów, w jakie sztuka może wzbogacać proces badawczy (Kaiser i Kay, 2015, s. 664). Celem artykułu jest wskazanie epistemologicznej perspektywy metodologicznej badań opartych na sztuce (ABR) stosowanych w arteterapii.

Badania oparte na sztuce (ABR) w przestrzeni arteterapii

Badania oparte na sztuce to ogólny termin (*umbrella term*) określający wykorzystanie sztuki i zaangażowania estetycznego w projektowaniu i rozpowszechnianiu badań (Leavy, 2018a; Viega i Forinash, 2016). Termin *Arts-Based Research* (ABR) stworzył Elliot Eisner na początku lat 90. XX wieku, promując znaczenie różnych form artystycznych jako nośnika informacji (Finley, 2009). Do rozumienia praktyk badawczych opartych na sztuce jako nowego gatunku badań łączącego sztukę i naukę przyczyniły się prace badawcze w zakresie terapii przez sztukę (Leavy, 2018a). Pionierem w kreowaniu tego nowego typu badań był Shaun McNiff (1998, s. 13), który zaproponował ujęcie ABR jako metodologii opartej na subiektywnej eksploracji znaczeń poprzez twórczość. Wykorzystując własne prace jako narzędzie refleksji integrujących proces twórczy, psychologię głębi i autoetnografię, zapoczątkował nurt badań w zakresie podejść opartych na sztuce oraz badań w przestrzeni terapii kreatywnych/ekspresyjnych (Malchiodi, 2018). W przestrzeni arteterapii ABR zakorzenione jest w podejściach psychoanalitycznych. Sigmund Freud wykorzystywał sztukę jako narzędzie pracy z nieświadomością poprzez interpretację snów i symboli wizualnych. Carl Gustav Jung traktował twórczość jako formę osobistego badania świadomości i nieświadomości, czego przykładem jest *The Red Book* (2009) stanowiąca ilustrację procesu introspekcji i autoterapii poprzez obrazy i narracje, która stanowi przełomowy przykład badań opartych na sztuce (Malchiodi, 2018). Obecnie praktyki badawcze w arteterapii definiowane są jako „odkrywanie i identyfikowanie wiedzy poprzez jedną lub więcej form artystycznej ekspresji” (Malchiodi, 2018, s. 68).

Sztuka odgrywa istotną rolę w arteterapii, służąc jako narzędzie wyrażania emocji, przeżyć i wewnętrznych doświadczeń uczestników oraz jako środek komunikacji

z terapeutą. Sztuka, będąc formą ekspresji artystycznej, traktowana jest jako porównywalny ze słowami niewerbalny i niedyskursywny język symboliczny (Gerber i Myers-Coffman, 2018). W projektach badawczych rozpatrywana jest jako podstawowy sposób zrozumienia i transformacji terapeutycznej (McNiff, 1998). Pozwala „odkrywać nowe i skuteczne sposoby zrozumienia praktyki arteterapii oraz samego procesu twórczego”, który umożliwia intencjonalne przekształcanie doświadczeń w różnorodne formy artystyczne – symboliczne reprezentacje oraz możliwość wglądu w doświadczenia innych (Kaiser i Kay, 2015, s. 663; Gerber i Myers-Coffman, 2018; Kosińska, 2016).

Charakterystyczną cechą ABR jest brak jednej, ustalonej metodologii – każdorazowy projekt może przybrać inną formę, w zależności od wybranych mediów i celów badawczych (Barone i Eisner, 2012; Conde, 2021). Różnorodne sposoby wykorzystania ABR jako metodologii są tak samo zróżnicowane jak sami badacze/artysty. Jednak wolność artystyczna nie oznacza dowolności, przeciwnie, badania te wymagają świadomego projektowania procesu, dokumentowania decyzji metodologicznych (Conrad i Beck, 2015; Viega, 2021; Lapum, 2018). ABR cechuje wysoki poziom rygoru badawczego zakorzenionego w estetycznej wrażliwości i aksjologii. Stanowi drogę do eksploracji, opisu i odkrycia, której nie mogą zapewnić inne metody (Malchiodi, 2018; Leavy, 2018b), co czyni z nich unikatowe narzędzie we współczesnej arteterapii. ABR często podejmowane są przez praktyków reprezentujących terapie kreatywne/ekspresyjne i stanowią narzędzie eksploracji wiedzy subiektywnej, emocjonalnej i cielesnej. Ich wartość tkwi w zdolności do nadawania głosu temu, co niewyraźne, ukryte i niewerbalne, ponieważ ewokowane sztuką doświadczenia są trudne, a nawet niemożliwe do określania ilościowego (Malchiodi, 2018; Leavy, 2018a).

Jako pionierskie badanie poprzez sztukę w arteterapii uważa się analizę Hervey (2000), która wykorzystwała proces tańca/ruchu jako ramy metodologiczne ABR w terapii tańcem. Improwizacje taneczne oraz ich rejestracje służyły badaniu procesów terapeutycznych. W badaniu Klorer (2014) na bazie znalezisk z opuszczonego budynku powstały kolaże i instalacje artystyczne, które stały się wystawą odwiedzaną przez około 500 osób i zainspirowały kolejne badania. Mohr (2014) prowadziła projekt łączący tworzenie dzieł sztuki z narracją traumy, ujmując twórczość jako formę reparacji i wsparcia społecznego; Chilton i Scotti (2014) odkryły, że tworzenie kolaży w ramach arteterapii pozwoliło im rozwinąć tożsamość badawczą jako naukowców zajmujących się sztuką.

W obszarze muzykoterapii Viega (2021) jako znaczące wymienia badania Ledger i Edwards (2011), które wykorzystwały improwizacje muzyczne i ich rejestracje do analizowania procesów terapeutycznych i ekspresji emocjonalnej; Austin (2015) stworzyła musical *Grace Street* oparty na życiorysach członków Anonimowych Alkoholików; McCaffrey i Edwards (2015) badały sposoby zaangażowania uczestników w muzykoterapię oraz refleksyjność terapeutów. Viega (2021) stworzył projekt *Rising from the Ashes* – cykl piosenek oparty na doświadczeniach młodzieży wykluczonej, wykorzystując technikę remiksowania (na podstawie elementów źródłowych) w duchu hip-hopu.

Metody oparte na sztuce (ABR) często wykorzystywane są także w badaniach z udziałem grup marginalizowanych, których perspektywy mogą pozostać niezauważone

w tradycyjnych podejściach badawczych. Dew i Smith (2025) jako znaczące wymieniają badania: Collings, Conley Wright i Spencer (2021), które zastosowały technikę mapowania ciała (*body mapping*), aby zbadać doświadczenia matek, których dzieci trafiły do opieki zastępczej; De Smet, Spaas, Smith Jervelund, Skovdal i De Haene (2024) oraz Moreira i Jakobi (2021) prowadzili badania z osobami z doświadczeniem uchodźczym; Mittner i Gjørum (2022), Smith i Phillipson (2021), Smith, Phillipson i Knight (2023) oraz Smith, Carr, Cheshier i Phillipson (2025) badali doświadczenia osób żyjących z demencją.

Badania ABR w dziedzinie arteterapii, szczególnie prowadzone przez doktorantów i profesjonalistów, mają istotny wpływ na rozwój tej dziedziny. W badaniu przeprowadzonym przez Gerber i in. (2021) autorzy starali się zrozumieć mechanizmy zmian zachodzących w terapiach sztuk kreatywnych. Mechanizmy te zostały zdefiniowane jako dynamiczne systemy zjawisk relacyjnych, wyobrażeniowych i dialektycznych, które poprzez wzajemne oddziaływanie przekształcają percepcję, emocje, relacje i zachowania. Autorzy doszli do wniosku, że dla twórczej transformacji kluczowe są dynamiczne systemy zjawisk interaktywnych, które w różnych kombinacjach tworzą warunki dla relacyjnej harmonii, wyobraźni, napięć dialektycznych i kreatywnych rozwiązań. W badaniu zaproponowano trzy dynamiczne systemy transformacji: kinetyczny system ruchomy (*kinetic mobile system*), system figura/tło (*the figure/ground system*) oraz system orbitalny (*the orbital system*).

W ostatnim czasie powstało kilka prac magisterskich na Uniwersytecie Ignatianum w Krakowie na kierunku arteterapia (promotor – autorka tekstu) podejmujących badania ABR w przestrzeni terapii kreatywnych. Prace podejmowały problematykę trudności młodzieży w środowisku szkolnym eksplorowane na bazie mandali; radzenie sobie ze stresem w środowisku studenckim; redukcja skutków traumy wojennej w pracy z materiałami naturalnymi oraz na bazie hortiterapii oraz eksplorowanie świata wewnętrznego 17-letniego wychowanka w spektrum autyzmu na podstawie twórczości filmowej. W niektórych pracach do opracowania wyników zostały włączone także głosy publiczności, ponieważ wytwory osób uczestniczących w przeprowadzonych przez magistrantki autorskich warsztatach arteterapeutycznych zostały wyeksponowane na wystawie w jednym z krakowskich liceów, gdzie było prowadzone badanie, oraz na wernisażu prac studentów zorganizowanym podczas Dni Arteterapii w maju 2024 roku przez Zakład Arteterapii i Edukacji Artystycznej na Uniwersytecie Ignatianum w Krakowie.

Epistemologia estetyczna

Epistemologia w ABR w porównaniu z metodami jakościowymi, ilościowymi czy mieszanymi idzie o krok dalej (Barone i Eisner, 2012; Kaiser i Kay, 2015). W ABR wiedza może być przedstawiana poprzez dzieła sztuki, które prezentują surowe, zakodowane lub przeanalizowane dane oraz wyniki badań. Performatywne upublicznianie wyników badania angażuje odbiorców, wpływając na ich postrzeganie rzeczywistości i prowadząc do zmiany społecznej (Leavy, 2018b).

Droga poznania, budowanie wiedzy w ABR określane jest epistemologią estetyczną. Epistemologia „estetyki” wywodzi się z języka greckiego i odwołuje się do natury fenomenu bazującego na sztuce, który był doceniany przez filozofów od czasów starożytnych. Uważali oni, że sztuka ucieleśnia i przekazuje wartości związane z istnieniem, rzeczywistością, prawdą i wiedzą. Naturę fenomenu oddają metafizyczne terminy *poiesis* i *energeia* konceptualizowane przez Arystotelesa. Koncepcja *poiesis* odnosi się do aktu tworzenia, zakładając, że sztuka nadaje formę i życie niewysłowionym aspektom ludzkiego doświadczenia. Koncept *energei*, związany z *poiesis*, zakłada powiązanie siły kinetycznej z dynamiczną kreatywnością napędzającą sztukę. Oznacza to, że sztuka jest wynikiem ciągłego dynamicznego ruchu i twórczego procesu dialektycznego współcześnie określanego jako dynamika kinetyki. Dynamika historycznie odniesionych pojęć *poiesis* i *energei* jest kluczowa dla rozumienia egzystencjalnych i epistemologicznych podstaw ABR (Gerber i Myers-Coffman, 2018, s. 590–593).

Badania ABR oraz terapie przez sztukę opierają się na przekonaniu, że „wiedza oparta na sztuce obejmuje zmysłowe, ucieleśnione, emocjonalne i relacyjne sposoby poznania” (Gerber i Myers-Coffman, 2018, s. 588–589). Do opisanego zmysłowego doświadczenia sztuki używane jest określenie „ucieleśnienie” (*embodiment*), które wyjaśniane jest jako specyficzne poczucie doświadczenia w ciele i uznawane jest jako sposób poznawania świata wewnętrznego. W terapiach sztuką ucieleśnienie, kluczowe dla kondycji ludzkiej, stanowi podstawową formę komunikacji poprzez sztukę, ponieważ komunikacja drogą ekspresji artystycznej stanowi podstawowy język ściśle związany z emocjami, postrzeganiem i myślą (Malchiodi, 2018). Estetyczne sposoby poznania określane jako „świadomość percepcyjna” mają potencjał do tworzenia wglądu w niewypowiedziane zjawiska zmysłowe oraz nadawania formy i ekspresji emocjom (Gerber i Myers-Coffman, 2018, s. 589). Wyłaniająca się wiedza ucieleśniona, określana jako wiedza milcząca, to zmysłowe i emocjonalne formy wiedzy, które z natury są niedyskursywne i niewyraźne słowami (Gerber i Myers-Coffman, 2018).

Epistemologię estetyczną charakteryzuje intersubiektywność, iteracja, dynamika kinetyki oraz obecność symbolu i metafory. Intersubiektywność wyłania się z dialogu i dotyczy relacyjnych aspektów poznania, które odnoszone są do przedwerbalnej komunikacji matki i dziecka dokonującej się poza logicznym rozumieniem. Intersubiektywny charakter wiedzy estetycznej ma ważne znaczenie dla teorii i praktyki ABR, ponieważ zakłada wspólne konstruowanie narracji wyłaniającej się dzięki wnikliwemu dialogowi badacza w wielu kontekstach, zarówno intrapsychicznym, jak również z uczestnikami badania czy współbadaczami oraz z publicznością zewnętrzną (Gerber i Myers-Coffman, 2018). Wyłaniająca się wiedza estetyczna jest reprezentowana i nabiera znaczenia w kontekście współistniejących i współtworzonych rzeczywistości, co wiąże się z przyjęciem niejednoznaczności i pluralizmu łączonych z iteracją – cyklicznym powtarzaniem. Niejednoznaczność w badaniach opartych na sztuce jest traktowana jako zaleta, ponieważ prowadzi do powstawania wielu znaczeń i zachęca do głębokiego zaangażowania oraz refleksji (Gerber i Myers-Coffman, 2018, Leavy, 2018b).

Istotnymi koncepcjami dla epistemologii estetycznej są *continuum* terapii ekspresyjnych oraz translacja. Model *continuum* terapii ekspresyjnych (*Expressive Therapies Continuum* – ETC), jak wskazuje Malchiodi (2018), zaproponowany został przez Kagin i Lusebrink (1978), a rozwinięty przez Lusebrink (1990, 2010) oraz Hinz (2009). Stanowi on ramę teoretyczną wykorzystywaną głównie w arteterapii oraz potencjalną strukturę metodologiczną, wspierając eksplorację badawczą. Malchiodi (2018), przedstawiając syntezę ETC, wskazuje cztery poziomy doświadczenia: kinestetyczny/sensoryczny (działanie), percepcyjny/afektywny (forma), poznawczy/symboliczny (schemat) oraz twórczy, który może wystąpić na dowolnym poziomie ETC lub integrować funkcjonowanie wszystkich poziomów. Poziom kinestetyczny/sensoryczny obejmuje działania oparte na ruchu i eksploracji zmysłowej (np. spontaniczny taniec, kontakt z gliną, eksperymenty z fakturą lub kolorem). Służy on aktywizacji somatycznej i spontaniczności ekspresji. Poziom percepcyjny/afektywny koncentruje się na tworzeniu form i wyrażaniu emocji, np. poprzez rytm, kolor, ekspresję muzyczną lub ruchową. Umożliwia rozwijanie samoświadomości emocjonalnej i refleksji nad doświadczanymi stanami afektywnymi. Poziom poznawczy/symboliczny dotyczy pracy z metaforą, symbolem i narracją. Na tym poziomie jednostka może podejmować decyzje twórcze, analizować znaczenie swoich dzieł oraz włączać strukturę poznawczą w proces twórczy. Poziom twórczy obejmuje integrację pozostałych poziomów i może pojawić się w każdej fazie procesu, wspierając transformację oraz integrację treści psychicznych (Malchiodi, 2018).

Druga istotna koncepcja w epistemologii estetycznej to kompleksowa koncepcja translacji. Rozumiana jest nie tylko jako przekształcenie jednej formy wyrazu w inną, ale też jako głęboki, wieloetapowy proces poznawczy, w którym zjawiska sensoryczne, ucieleśnione i emocjonalne, zakorzenione w intersubiektywnych rzeczywistościach, uzyskują klarowność, formę i znaczenie. Celem procesów translacji jest tworzenie nowej wiedzy poprzez objawianie wglądu w autentycznych reprezentacjach i rozpowszechnianie jej w celu uzyskania wpływu społecznego. Translacja może przybierać wiele form i każda może pełnić inną funkcję (Gerber i Myers-Coffman, 2018).

Translacja obejmuje różne modalności – zarówno artystyczne, jak i werbalne. Przekład sztuki na słowa jest szczególnie ważny dla terapeutów sztuki kreatywnej, aby mogli przekazywać wyniki swoich badań i dzielić się powstającą wiedzą w trakcie tego procesu (Manders i Chilton, 2013). Translacja zachodzi na wszystkich etapach procesu badawczego: od generowania pytań badawczych i wyboru metod, poprzez analizę i interpretację danych, aż po ich reprezentację i upowszechnianie. W pierwszej fazie translacja służy jako narzędzie eksploracji ukrytej wiedzy i intuicji badacza. W fazie analizy danych może przyjmować formę dialogu między różnymi formami ekspresji – improwizacją, inscenizacją, tekstem, instalacją, co umożliwia wieloaspektową interpretację zjawisk. Etap końcowy to synteza, w której skumulowana wiedza przybiera formę ostatecznej reprezentacji, np. performansu, instalacji, obrazu lub narracji, często wyrażonych w języku symbolicznym lub metaforycznym. Poszczególne etapy translacji autorki koncepcji Gerber i Myers-Coffman (2018, s. 596–599) nazywają mechanizmami translacji.

W kontekście terapii kreatywnych procesy translacji mają miejsce cały czas. Terapeuci postrzegają siebie jako „nieustannie zanurzonych w tym dynamicznym, iteracyjnym procesie nawigacji między wieloma rzeczywistościami emocjonalnymi i poziomami świadomości, refleksji, konstruowania i tworzenia znaczenia artefaktów ludzkich historii” (Gerber i Myers-Coffman, 2018, s. 589). Procesy te prowadzą do samoświadomości, wglądu i transformacji oraz ujawniają wiedzę opartą na sztuce. Wiedza ta wyłania się w odniesieniu do pierwotnego przedwerbalnego fenomenu w wyniku spostrzeżeń podczas refleksywnego, dynamicznego i relacyjnego kontekstu terapeutycznego „w interakcji między klientem, jego artystyczną ekspresją i relacyjnymi dialogami klient–terapeuta” (Gerber i Myers-Coffman, 2018, s. 589).

Dyskusja i wnioski

Wokół poznania bazującego na epistemologii estetycznej toczą się dyskusje nad uznaniem ABR za prawomocną metodologię. Krytycy ABR wskazują, że próby połączenia dwóch odmiennych epistemologii jak logiczne poznanie naukowe i działania artystyczne podejmowane w procesie badawczym traktowane są z nieufnością. Z kolei zwolennicy ABR argumentują, że opozycja między nauką a sztuką opiera się na błędnym założeniu o ich wzajemnej wykluczającej się naturze, ponieważ obie formy poznania współtworzą *continuum*. Pomimo że nauka i sztuka opierają się na różnych wartościach, takich jak logika i emocje, to nie są one sprzeczne, lecz komplementarne wobec szeroko rozumianego badania jako refleksyjne doświadczanie i interpretacja ludzkiego życia (Bielecka-Prus, 2020).

W dyskusji ważny wydaje się głos terapeutów terapii kreatywnych. Są oni przekonani o zdolności terapii sztukami kreatywnymi do wywoływania zmian i wspierania nadawania znaczenia w przestrzeni praktyk zdrowotnych (McNiff, 2014). Obecność ABR w naukach o zdrowiu otwiera możliwości badania „unikalnego kontekstu pacjenta oraz złożoności czynników, elementów i możliwości związanych z rozumowaniem klinicznym i podejmowaniem decyzji” (Lapum, 2018, s. 527), a badania pośród osób marginalizowanych wskazują perspektywy, które mogą pozostać niezauważone w tradycyjnych podejściach badawczych (Dew i Smith, 2025). Dlatego dynamiczne systemy transformacji, niestatyczny charakter badań (w odpowiedzi na potrzeby społeczeństwa i bezpośredniego kontekstu), otwarcie na wieloznaczność i promocja dialogu jako istotne cechy badań opartych na sztuce (Gerber i in., 2018) oraz uznanie złożoności rzeczywistości wydają się przekonujące wobec wykorzystania sztuki do analizy znaczenia oraz pomagają uniknąć promowania jednego sposobu poznania (Leavy, 2018b).

Podjęte rozważania skoncentrowane wokół fenomenu bazującego na sztuce – epistemologii estetycznej – pozwalają wyciągnąć wniosek, że intersubiektywna perspektywa badawcza polegająca na refleksyjnym zanurzeniu w doświadczenie osoby uczestniczącej w badaniu, szczególnie w przestrzeni arteterapii, prowadzi do rozumienia wnętrza osoby wyrażonego idiomatyczną ekspresją artystyczną w kontekstach terapeutycznych oraz odkrycia tego, co nie jest dostępne innymi metodami. Pozwala to na wyciągnięcie

wniosku końcowego, że synergiczne praktyki badawcze, łącząc sztukę i naukę, szczególnie w przestrzeni arteterapii, umożliwiają głębsze rozumienie natury człowieka, ułatwiają pozytywne zmiany i terapeutyczną transformację, przyczyniają się do rozwoju arteterapii, pogłębiają zjawiska społeczne oraz poszerzają możliwości poznania ściśle naukowego o aspekty doświadczenia człowieka wykraczające poza logiczne rozumowanie oraz werbalne wyrażanie. Wniosek ten ma jednak konkretne implikacje stawiające duże wymagania badaczom prowadzącym praktyki w zakresie ich umiejętności i kompetencji. Wymagania te dotyczą szczególnej wrażliwości wewnętrznej i artystycznej oraz empatii, co czyni ich nie tylko badaczami fenomenów, ale również odkrywcami potencjału własnego wnętrza, ponieważ w kontakcie z drugim człowiekiem stanowi ono najistotniejszy instrument zarówno terapeutyczny, jak i badawczy.

Wskazanie estetycznej perspektywy epistemologicznej badań opartych na sztuce nie wyczerpuje zagadnienia i konieczne są dalsze badania. Może stanowić natomiast praktyczny przewodnik zarówno dla studentów arteterapii, jak również profesjonalistów o globalnym zasięgu.

BIBLIOGRAFIA

- Barone, T. i Eisner, E.W. (2012). *Arts Based Research*. SAGE.
- Bielecka-Prus, J. (2020). Badacz jako artysta, artysta jako badacz. Założenia metodologiczne działań artystycznych w procesie badawczym ABR (art-based-research). *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 16(2), 16–34. <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8069.16.2.02>
- Bryda, G. i Martini, N. (2016). W stronę ontologii pola badań jakościowych. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 12(4), 24–40. <https://doi.org/10.18778/1733-8069.12.4.02>
- Chilton, G. i Scotti, V. (2014). Snipping, gluing, writing: The properties of collage as an arts-based research practice in art therapy. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 31(2), 54–61.
- Conde, C.F. *Arts-Based Methodologies: A summary*. Public Health Agency of Canada. <https://www.preynet.ca/wp-content/uploads/2024/02/Arts-Based-Methodologies.pdf>
- Conrad, D. i Beck, J. (2015). Towards articulating an arts-based research paradigm: Growing deeper. *The UNESCO Observatory Multi-Disciplinary Journal in the Arts*, 5(1), 1–26. <https://www.unescoejournal.com/wp-content/uploads/2020/04/5-1-5-CONRAD.pdf>
- Denzin, N.K. i Lincoln, Y.S. (2009). Wprowadzenie. Dziedzina i praktyka badań jakościowych (K. Podemski, tłum.). W: N.K. Denzin i Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych* (t. 1, s. 19–75). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dew, A. i Smith, L. (2025). Using arts-based methods in disability research. *Forum: Qualitative Social Research*, 26(2). <https://doi.org/10.17169/fqs-26.2.4354>
- Finley, S. (2009). Badania posługujące się sztuką. Rewolucyjna pedagogika oparta na performansie (M. Podgórski, tłum.). W: N.K. Denzin i Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych* (t. 2, s. 57–79). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gerber, N., Bryl, K., Potvin, N. i Blank, C.A. (2018). Arts-Based Research approaches to studying mechanisms of change in the creative arts therapies. *Frontiers in Psychology*, 9, 2076. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02076>
- Gerber, N. i Myers-Coffman, K. (2018). Translation in arts-based research. W: P. Leavy (red.), *Handbook of Arts-Based Research* (s. 587–607). Guilford Press.

- Hervey, L.W. (2000). *Artistic inquiry in dance/movement therapy: Creative research alternatives*. Charles C Thomas.
- Jung, C.G. (2009). *The Red Book*. Philemon Foundation i W.W. Norton & Co.
- Kaiser, D. i Kay, L. (2016). Arts-Based Research: The basics for art therapists. W: D.E. Gussak i M.L. Rosal (red.), *The Wiley Handbook of Arts Therapy* (s. 663–672). Wiley Blackwell.
- Klorer, P.G. (2014). My story, your story, our stories: A community art-based research project. *Journal of the American Art Therapy Association*, 31(2), 54–61.
- Kosińska, M. (2016). Między autonomią a epifanią. Art based research, badania jakościowe i teoria sztuki. *Sztuka i Dokumentacja*, 14, 12–27.
- Kubinowski, D. (2013). Book review: Barone, Tom and Elliot W. Eisner. 2012. *Arts Based Research*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington, DC: Sage Publications. *Qualitative Sociology Review*, 9(2), 64–67. <https://doi.org/10.18778/1733-8077.09.2.07>
- Lafrenière, D. i Cox, S.M. (2012). If you can call it a poem: Toward a framework for the assessment of arts-based works. *Qualitative Research* 13(3), 318–336. <https://doi.org/10.1177/1468794112446104>
- Lapum, J.L. (2018). Deepening the mystery of arts-based research in the health sciences. W: *Handbook of Arts-Based Research* (s. 526–545). The Guilford Press.
- Leavy, P. (2018a). Introduction to arts-based research. W: P. Leavy (red.), *Handbook of Arts-Based Research* (s. 3–21). The Guilford Press.
- Leavy, P. (2018b). *Metoda spotyka sztukę. Praktyki badawcze oparte na sztuce* (K Stanisiz i J. Kucharska, tłum.). Narodowe Centrum Kultury.
- Malchiodi, C.A. (2018). Creative arts therapies and arts-based research. W: P. Leavy (red.), *Handbook of Arts-Based Research* (s. 68–87). Guilford Press.
- Manders, E. i Chilton, G. (2013). Translating the essence of dance: Rendering meaning in artistic inquiry of the creative arts therapies. *International Journal of Education & the Arts*, 14(16).
- McNiff, S. (1998). *Art-Based Research*. Jessica Kingsley Publishers.
- McNiff, S. (2014). Presentations that look and feel like the arts in therapy: Keeping creative tension with psychology. *Australian and New Zealand Journal of Arts Therapy*, 9(1), 89–94.
- Mohr, E. (2014). Posttraumatic growth in youth survivors of a disaster: An Arts-Based Research project. *Art Therapy: Journal of Art Therapy Association*, 31(4), 155–162.
- Viega, M. (2021). “Loving me and my butterfly wings”: Arts-Based Research and hip-hop remixing in music therapy. *Journal of Music Therapy*, 58(1), 67–89. <http://dx.doi.org/10.34944/dspace/3734>
- Viega, M. i Forinash, M. (2016). Arts-Based Research in music therapy. W: B.L. Wheeler i K.M. Murphy (red.), *Music Therapy Research Third Edition* (s. 491–504). Barcelona Publishers.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).